

1. Теоретични основи на финансите

Както по своя характер, така и по съдържанието си финансите са парично отношение. Счита се, че произходът на понятието е от *Finis, Finare*, което означава край, завършек с парично плащане. По-късно - *Financia* - парично плащане на определен падеж или на определена дата; *Finances* - приходи на държавния бюджет, като след време към тях се причисляват и разходи на държавния бюджет. За първи път *Financia* възниква в Италия през 13 - 15 век. Днес под "Финанси" се разбира парични отношения, които изразяват процесите, свързани с формирането и разходването на фондовете на държавата, предприятията и индивидите.

Финансовите отношения са парични отношения, но не всички парични отношения са финансови. Финансовите отношения имат своя специфика, която ги отличава от останалите парични отношения, а именно:

3 инструмент за разпределение и преразпределение на БВП и националния доход;

3 изразяват отношения, свързани с формирането на парични фондове (бюджети) със строго целево предназначение;

3 имат условно-безвъзмезден характер.

За възникването на финансите е необходимо съществуването на две предпоставки: възникването на парите и възникването на държавата.

Парите са предпоставка за възникването на финансовите отношения до толкова, до колкото те предопределят формата на тяхното съществуване. Държавата е абсолютно необходима, за да възникнат финансовите отношения.

Държава - това е институция, която поставя началото на цивилизованото човешко общество. Тя не произвежда нищо, а за да изпълни своите първични функции, на нея са й необходими средства. Държавата набира ресурсите си от стопанските субекти.

Именно в процеса на изземване на средствата от стопанските субекти и предоставянето им на държавата възникват финансовите отношения. Те възникват по повод на задоволяването на т.нар. *колективни потребности*.

Финансовите отношения възникват на две равнища: на макроравнище /държавни, публични финанси/ и на микроравнище /индивидуални финанси - финанси на фирми, предприятия и на семействата/.

2. Икономическа роля на държавата като основа за еволюцията на публичните финанси

В основата на публичните финанси стои държавата и нейните функции. Първоначално държавата се приема само като административно тяло, чуждо на икономиката. Според *Адам Смит* държавата е "едно необходимо зло", без което не може. Държавата, разглеждана само като административно тяло, не може да се меси в икономиката. Той определя квота от средства, които трябва да се предоставят на държавата за изпълнението на функциите ѝ. Тази квота е в размер на 1/10 от БВП. Адам Смит определя и *три правила*, които придобиват класически характер и действат повече от 150 г. за финансово-икономическото поведение на държавата. Те гласят:

- 1) умерена стопанска дейност от страна на държавата;
- 2) неутрална спрямо конкурентните условия на пазара финансова политика;
- 3) уравновесен /балансиран/ държавен бюджет.

Световният икономически процес доказва, че пазарният механизъм не е в състояние да изведе икономиките, когато изпаднат в тежка икономическа криза, което налага активната намеса на държавата в икономиката чрез различни икономически стимули. Без намесата на държавата не може да се спре разрухата в икономиката.

Изразител на новите идеи в икономиката става *Кейнс* чрез своя труд “Обща теория на заетостта, лихвите и парите”. Кейнс преобръща трите класически правила на Смит и те звучат така:

- 1) активна стопанска дейност от страна на държавата;
- 2) целенасочена регулативна финансова политика от страна на държавата;
- 3) дефицитен държавен бюджет.

Кейнсианските идеи водят и до съществени количествени промени в сферата на финансите. За да изпълни тези свои икономическо-социални функции, на държавата са й необходими повече средства /40 - 60% от БВП/.

Днес на практика е трудно да се изброят всички функции, които изпълняват съвременните държави. Все пак в литературата са общоприети следните, подразделени на две големи групи /имат много аспекти характер/:

1. Дейността на държавата по поддържане и облекчаване функционирането на пазарната система:

1) Осигуряване на правова база и обществена атмосфера, способстващи за ефективното функциониране на пазарната система. Правителствата трябва да регламентират законово “правилата на играта” в обществено-икономическия живот. Те приемат пакета от закони, на които се основават взаимоотношенията в социално-икономическия живот; трябва да поддържат полиция, която да следи за спазването на тези закони.

2) Създаване на антимонополно законодателство за защита на конкуренцията.

2. Дейността на държавата по засилването и модифицирането функционирането на пазарната система; за противодействието на пазарните провали:

1) *Преразпределение на дохода и богатството*. Пазарното стопанство води до голяма диференциация в доходите и богатството и поражда проблема за бедността. Държавата чрез своите финанси трябва да противодейства на това, което се осъществява чрез данъчната система, системата за социално осигуряване, държавните трансфери и пр.

2) *Преразпределение /алокация/ на ресурсите*. Ако се остави пазарното стопанство да разпределя факторите на производството, едва ли биха се получили оптимални продукти, отрасли и териториални структури. Комерсиалният интерес би нарушил тази оптималност. Държавата трябва да въздейства върху пазарния процес.

3) *Действие на държавата с цел стабилизиране на икономиката* - чрез различни икономически лостове във връзка с въздействие върху инфлация, безработица, икономически растеж, икономически структури.

Функциите на финансите могат да се класифицират като: *разпределителна функция*, съдейства за разпределението на доходите; *управленско-регулативна функция*; *контролна функция*.

3. Финансова система и финансова политика

Финансовите отношения като парични потоци със специфична характеристика могат да се разглеждат като система с все по-нарастващо значение във възпроизводствения процес. *Финансовата система* осигурява инфраструктурата на функционирането на финансовия сектор. Финансовата система се разглежда в два аспекта - икономически и институционален.

Разгледана чрез *икономическия аспект*, финансовата система е съвкупност от финансови отношения, на базата на които се образуват съответните фондове и се преразпределя обществената продукция. Финансовата система се състои от две структурни звена - *фискални¹ и отношения*, които са финансови отношения, изразяващи приходите и разходите на публично-правните дела и *нефискални отношения*, разглеждащи приходите и разходите на физическите и юридическите лица.

Фискалните финансови отношения включват: държавни приходи, държавни разходи, държавен бюджет, извънбюджетни парични фондове, приходи и разходи на местните бюджети.

Нефискалните финансови отношения включват: приходи и разходи на предприятията, банков кредит и спестовност, застраховане, социално осигуряване, лизинг, международни финанси, семейно-индивидуални финанси.

Според *институционалния аспект* финансовата система включва всички институции и учреждения, чрез които се осъществява управление на финансови отношения. Съществуват централизирани и децентрализирани финансови институции.

Централизираните финансови институции са Министерство на финансите, БНБ, Сметна палата. МФ е подчинено на правителството, БНБ - подчинена на парламента, Сметната палата извършва контрол на бюджетните средства.

Децентрализираните институции са поделенията на МФ, БНБ, Сметната палата. Поделения на МФ са данъчни управления, данъчни бюра към местните съвети. Поделения на БНБ са търговски банки и финансово-брокерски къщи. Поделения на Сметната палата има във всички областни градове.

Финансовата политика е сърцевината на всяка икономическа и социална политика. В тесен смисъл на думата тя представлява постигането на по-висока ефективност в процеса на набирането, разпределението и разходването на финансовите ресурси, т.е. как, по какъв начин, чрез какви инструменти се осъществява това. В широк смисъл, финансовата политика определя начина за използване на финансите за постигане на икономическите и социални цели на обществото.

Финансовата политика се реализира на практика от две държавни институции: Министерство на финансите и БНБ. Общата финансова политика, поради факта че се осъществява от тези две звена, може да бъде разглеждана като парична финансова политика /осъществявана от БНБ/ и фискална (финансово-бюджетна) финансова политика /осъществявана от МФ/.

Паричната политика си служи със следните инструменти: определяне на дисконтовия процент; политика на задължителните минимални резерви; политика на открития пазар на ДЦК.

Фискалната политика използва инструментите: държавни разходи /пряк начин за въздействие върху пазара/; данъчна система; трансферни плащания.

¹ Фискален - Fiscus - съндък за пари;

- защита на интересите на бюджета, на държавата

Главната цел на общата финансова политика на държавата е повишаването на ефективността на икономиката като основа за подобряване качеството на живота.

По-важните принципни задачи в областта на политиката на публичните финанси са:

- 3 изграждане и поддържане на уравновесен държавен бюджет;
- 3 рационално и икономично използване на финансовите ресурси;
- 3 поддържане на стабилността и покупателната способност на паричната единица;
- 3 поддържане на цялостна финансова балансираност в икономиката и в отделни нейни звена и подсистеми;
- 3 действия чрез финансовата политика за повишаване на икономическия растеж.

Конкретната финансова политика в България има за цел да съдейства за изграждането на адекватни на преходния период данъчни закони и данъчна политика; последователно прилагане на самофинансиране на стопанските организации и изключване на бюджетното субсидиране; ограничаване на бюджетния дефицит и стремеж към балансиране на бюджета; намаляване на вътрешния и външния държавен дълг; намаляване на инфлацията; създаване чрез бюджета на социални гаранции и сигурност за населението.

Финансовата политика може да бъде два типа *според общите ѝ характеристики*:

3 *Кейнсианска финансова политика* - характеризира се със силна държавна намеса за сметка на големи държавни разходи и високи данъци.

3 *Либерална финансова политика* - ограничаване регулативните функции на държавата, намаляване на държавните разходи, намаляване на данъците.

4. Публично стопанство, публични блага и теорията за колективния избор

В съвременните условия публичните финанси се свързват най-вече с осигуряването на публични блага за задоволяване на т.нар. *колективни потребности* /сумирани индивидуални потребности/. Задачата по осигуряването на публичните блага е предоставяне на финансовото стопанство.

Публичното стопанство е публично-правно организирана дейност за управление, създаване и потребление на стопански блага, предназначени за посрещане на колективни потребности. Както частното стопанство добива стоки и услуги и задоволява определени потребности, така и публичното стопанство добива публични блага и ги предоставя за задоволяване на публични потребности.

Съществуващите разлики между частното и публичното стопанство могат да се определят в следното:

1) *Различни са механизмите за осигуряване на ресурсите*. Частното стопанство използва собствени ресурси и възпроизвеждани такива. Публичното стопанство набира необходимите си ресурси чрез задължителното и принудително плащане на данъци от данъчните субекти.

2) *Различни са мотивите за функциониране на частното и публичното стопанство*. Частното стопанство работи за печалба, докато публичното стопанство работи за задоволяване на колективните потребности, а не за реализирането на печалба.

3) *Различни са механизмите на търсенето и предлагането на блага от частния и публичния сектор*.